

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/6

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Некоторые теоретико-правовые вопросы
рецепции публичного права в
национальную правовую систему
- 12 **YOUNAS AMMAR**
SADIKOV MAKSUDBOY
ABDULAJONOVICH
Tech law in central asia: approach to technological
progress of the 4th industrial revolution
- 17 **UMAROV BEKZOD AZAMATOVICH**
Davlat boshqaruvini nomarkazlashtirish
konsepsiyasida prinsiplarning tutgan o'рни
- 24 **МУКУМОВ БОБУР МЕЛИБОЙ УГЛИ**
Проблемы нормативного регулирования
предпринимательской деятельности
в Республике Узбекистан

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ.
MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 32 **HOSHIMXONOV AHROR MO'MINOVICH**
Hukumat faoliyatini pandemiya sharoitida
tashkil qilish va huquqiy tartibga solish
masalalariga oid mulohazalar
- 39 **MUHAMMADIYEV ULUG'BEK ISLOMOVICH**
XAYITOV XUSHVAQT SAPARBAYEVICH
Qonun ustuvorligini ta'minlashda zamonaviy
mexanizmlarning yaratilishi

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA
HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 47 **IMOMOV NURILLO FAYZULLAYEVICH**
O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining
yangi tahriri loyihasida "fuqarolik qonunchiligi"ga
oid yangiliklarning ilmiy-nazariy tahlili
- 57 **SAIDOV MAQSUDBEK NORBOYEVICH**
Mas'uliyati cheklangan jamiyati ishtirokchilarining
umumiy yig'ilishini chaqirish va bu toifadagi
nizolarni hal qilishning ayrim masalalari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI.
PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI
MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI
TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 66 **YAKUBOVA IRODA BAHRAMOVNA**
O'zbekistonda mualliflik huquqi bo'yicha
mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruv
tashkilotlarining vujudga kelishi va rivojlanishi
- 74 **QUTLIMURATOV FARXAD QALBAYEVICH**
Qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxs
kreditorlarining huquqlarini himoya qilish
mexanizmlarining umumiy tavsifi
- 81 **BAKHRAMOVA MOKHINUR
BAKHRAMOVNA**
Absence of jurisdiction and consequences
in arbitral proceedings
- 88 **IBROHIMOV AZIMJON ABDUMO'MIN O'G'LI**
Korporativ niqoblarni olib tashlash
konsepsiyasi va uni O'zbekiston korporativ
huquqida takomillashtirish masalalari
- 96 **ФАЙЗИЕВ ШУХРАТ ХАСАНОВИЧ**
Правовые основы экологической политики
государства: система, классификация и
проблемы кодификации законодательства
- 107 **MAXKAMOV DURBEK NEMATOVICH**
O'simlik dunyosini muhofaza qilishda
jamoatchilik nazoratini huquqiy ta'minlash
masalalari
- 114 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAEVICH**
The role of social partnership in setting
standards for the protection of the natural
environment (legal aspect)
- 124 **MAMAYEVA MAKBAL NURJANOVNA**
Организационные аспекты обеспечения
независимости института адвокатуры
в Узбекистане: проблемные аспекты
- 131 **URALOV SARBON SARDOROVICH**
Sud qarorlarining preyditsial ahamiyati
- 137 **MALLAYEV NORMAMAT RAMAZANOVICH
ERGASHEV BAHODIR ABDURASULOVICH**
Advokatlik faoliyatini tashkil etishning
nazariy-huquqiy asoslari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI
OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

143 **XUDAYKULOV FERUZBEK XURRAMOVICH**
Ekologiya sohasidagi jinoyatlar obyektiv belgilari
va o'ziga xos xususiyatlari: tahlil va taklif

153 **SALOXOVA SARVINOZ SADRIDDIN QIZI**
Ozodlikdan mahrum qilish jazosini o'tab
chiqqan voyaga yetmaganlarning post-
penitensiar adaptatsiyasini ta'minlashni
takomillashtirish

162 **MAMAJANOV ABORBEK
MIRABDULLAYEVICH**
Ayrim xorijiy mamlakatlar jinoyat qonunlarida
o'zboshimchalik uchun javobgarlik

170 **ANORBOYEV MURODJON
RAXMANQUL O'G'LI**
Tergov qilishga yoki sud ishlarini hal etishga
aralashish jinoyatining umumiy tavsifi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

176 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**
Соглашение о признании вины как
гарантия обеспечения прав личности
в уголовном процессе

184 **PRIMOV BAXTIYOR OLIM O'G'LI**
Dastlabki tergovda qo'llanilayotgan axborot-
kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi
va umumiy tavsifi

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

192 **EGAMBERDIYEV DILSHOD ALISHEROVICH**
Xalqaro nizolarni tinch yo'l bilan hal etish
vositasi sifatida xalqaro tergov komissiyalari
ahamiyati va tushunchasi

200 **КОЗАКОВ БЕКЗОД АБДУЛБОКИЕВИЧ**
Принцип добрососедства между
государствами в современном междуна-
родном праве

209 **SUVANOV SARDOR BAXADIROVICH**
Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida
inson huquqlariga oid ayrim masalalar

UDC: 347.77(042)(575.1
ORCID: 0000-0003-0151-1921

O'ZBEKISTONDA MUALLIFLIK HUQUQI BO'YICHA MULKIY HUQUQLARNI JAMOAVIY BOSHQARUV TASHKILOTLARINING VUJUDGA KELISHI VA RIVOJLANISHI

Yakubova Iroda Bahramovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Intellectual mulk huquqi” kafedrası dotsenti v.b., PhD,
e-mail: legislate16i@mail.ru

Annotatsiya. Mualliflik huquqini himoya qilish institutini tashkil etish tarixi, jamoaviy boshqaruv tashkilotlarining vakolatları, funksiyaları va ularning turlari, mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish va vakillik tushunchasi o'rtasidagi farq bilan bog'liq masalalar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, jamoaviy boshqaruvning mohiyati, unda ishtirok etgan tashkilotlar mualliflar va boshqa huquq egalari bilan shartnomalar tuzishi, ushbu huquqlarni boshqarish bo'yicha majburiyatlarni o'z zimmlariga olashlari; huquq egalari, jamoaviy boshqaruv tashkilotlari tomonidan berilgan vakolatlar asosida o'z nomidan asarlar (mualliflik va turdosh huquqlar obyektlari)dan foydalanadigan shaxslar bilan shartnomalar tuzishi; mualliflik huquqi egalari to'lovlarni yig'ish, tarqatish va to'lash; sudda mualliflar va boshqa huquq egalari huquqlarini himoya qilish vazifalarini, shuningdek, ba'zi tashkilotlar o'z a'zolarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash funksiyalarini ham bajarishlari ko'rib chiqilgan. Ushbu institutni takomillashtirish bilan bog'liq ayrim dolzarb muammolarga, mualliflik huquqini himoya qilishning xalqaro standartlariga va milliy qonunchilikning qiyosiy huquqiy tahliliga, shuningdek, O'zbekiston va boshqa mamlakatlar olimlarining fikrlariga e'tibor qaratilgan. Mualliflik huquqini rivojlantirish uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan taklif va tavsiyalar ilgari surildi.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqini amalga oshirish, mualliflik shartnomalari bo'yicha haq to'lash, mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni jamoaviy boshqarish, asarni omma oldida ijro etish.

СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ КОЛЛЕКТНЫХ ОБЩЕСТВ ПО УПРАВЛЕНИЮ АВТОРСКИМИ ИМУЩЕСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Якубова Ирода Бахрамовна,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
и.о. доцента кафедры “Право интеллектуальной собственности”
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с историей становления института защиты авторских прав, разделением полномочий организаций по коллективному управлению, функциями организаций и их видами, отличием коллективного управления авторскими правами от такого понятия, как представительство. Кроме того, сущность коллективного управления заключается в том, что участвующие организации заключают соглашения с авторами и другими правообладателями и берут на себя ответственность за управление этими правами; заключать договоры с правообладателями, лицами, использующими произведения (объекты авторских и смежных прав) от своего имени на основании полномочий, предоставленных организациями коллективного управления; собирать, распределять и выплачивать роялти правообладателям; В статье обсуждается роль правообладателей и других правообладателей в суде, а также роль некоторых организаций в предоставлении социальной поддержки своим членам. Уделено внимание некоторым актуальным проблемам, связанным с совершенствованием данного института, международные стандарты защиты авторских прав и сравнительно-правовой анализ национального законодательства, а также мнения ученых Узбекистана и других стран. Были выдвинуты предложения и рекомендации, имеющие научное и практическое значение для национального законодательства в области авторского права.

Ключевые слова: авторские права, защита авторских прав в принудительном порядке, вознаграждение по авторским договорам, коллективное управление авторскими и смежными правами, публичное исполнение произведения.

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF COLLECTIVE MANAGEMENT ORGANIZATIONS OF COPYRIGHT PROPERTY RIGHTS IN UZBEKISTAN

Yakubova Iroda Bahramovna,

PhD (Doctor of Philosophy),

Acting Associate Professor Department "Intellectual property law"
of Tashkent State University of Law,

Abstract. The issues related to the history of the establishment of the institution of copyright protection, with the division of powers of collective management organizations, with the functions of organizations and their types, with the difference between collective management of copyright and such a concept as representation are touched upon. In addition, the essence of collective management is that participating organizations enter into agreements with authors and other rightholders and take responsibility for the management of these rights; conclude contracts with copyright holders, persons using works (objects of copyright and related rights) on their own behalf on the basis of the powers granted by collective management organizations; collect, distribute and pay royalties to copyright holders; The article discusses the role of copyright holders and other copyright holders in court, as well as the role of some organizations in providing social support to their members. Attention is paid to some urgent problems related to the improvement of this institution, international standards for copyright protection and comparative legal analysis of national legislation, as well as the opinions of scientists from Uzbekistan and other different countries. Suggestions and recommendations were put forward of scientific and practical importance for national copyright law.

Keywords: copyright, to enforce copyright, royalty, copyright and related rights collective management, public performance or display of a work.

Sobiq Ittifoq mamlakatlarida mualliflik huquqi bo'yicha jamiyatlarning tarixi 140 yildan oshadi. Mualliflik huquqlarini jamoaviy ravishda boshqargan birinchi rus mualliflik jamiyati 1874-yil 21-oktyabrda buyuk rus dramaturgi Aleksandr Nikolaevich Ostrovskiy tomonidan tashkil etilgan Rossiya dramatik yozuvchilari jamiyati edi. Jamiyat dramaturglar tomonidan Rossiya imperiyasi teatrlarining spektakllarini jamoat oldida namoyish etish holatlarida moddiy manfaatlarini himoya qilish uchun yaratilgan va ularni pyesalar mualliflariga gonorar to'lashga majbur qilgan. 1885-yil 21-oktyabrda bastakorlar ushbu tashkilotga qo'shilib, "Rus drama yozuvchilari va opera bastakorlari jamiyati" ni tashkil etishdi.

1870-yil 28-noyabrda tarjimon V.I. Rodislavskiyning Moskva shahridagi kvartirasida dramaturglarning birinchi uchrashuvi bo'lib o'tdi. Ushbu yig'ilishda teatrlarda mualliflar yoki mualliflar vakolat bergan shaxslarning roziligisiz spektakllarni namoyish etishga yo'l qo'ymaslik to'g'risida qaror qabul qilindi [1, 39–42-b.]. Keyinchalik, tashkilotning qoidalari tasdiqlandi, bu aslida uning mavjud ustavini almashtirdi va ushbu qoidalarda

uning agentlari tayinlanishi kerak bo'lgan shaharlar ko'rsatildi [2, 64-b.]. Mualliflik huquqini himoya qiluvchi birinchi tashkilot – "Dramatik yozuvchilar jamoasi" shu tarzda paydo bo'ldi va 4 yil davomida o'z faoliyatini olib bordi. Uning a'zolari-ga A.N. Ostrovskiy, A.K. Tolstoy, I.S. Turgenev, M.E. Saltikov-Shedrin, H.A. Nekrasov va boshqa ko'plab yozuvchilar kirgan.

1874-yil 21-oktyabrda Rossiya drama yozuvchilari jamiyati (Moskva) asoschilarining yig'ilishi bo'lib o'tdi. Uning ustaviga binoan, Jamiyat faoliyatining asosiy maqsadi, rus dramaturglari va tarjimonlarining o'z asarlarini jamoat oldida ijro etish huquqini qonun bilan himoya qilish edi. Ushbu tashkilotning har bir yangi a'zosi o'zlarining spektakllarini namoyish etishga ruxsat berish huquqini Jamiyatga topshirishlari shart edi. Faqat original va tarjima qilingan dramatik asarlar himoyalangan [3, 178–179-b.]. 1875-yil 21-oktyabrdan bastakorlar, opera va balet mualliflari Jamiyatga qabul qilina boshlandi. Jamiyat nomi o'zgartirildi – endi u rus drama yozuvchilari va opera bastakorlari jamiyati (ORDP va OK) deb nomlandi [4, 99–106-b.]. Teatrlar, yig'ilishlar,

klublar bo'lgan barcha shaharlarda Jamiyat agentlari ixtisosligidan qat'iy nazar, o'qimishli odamlar orasidan tayinlangan. Jamiyat agenti gonorarning har bir to'lovchisi (teatr, yig'ilish, klub egasi) bilan shartnoma tuzdi, unga muvofiq spektakllar tashkilotchisi gonorarni to'g'ri to'lash to'g'risida imzo chekdi. Agar tadbirkor gonorarni to'lashni to'xtatgan bo'lsa, agent notarius orqali unga Jamiyat a'zolariga tegishli spektakllarni namoyish qilishni taqiqlashga haqli edi [5].

Jamiyat o'z a'zolari tomonidan spektakllar va operalarni ijro etganligi uchun gonorar yig'ardi, ularni tarqatish bo'yicha ishlarni tashkil etardi va uning huquqiy mavqeyini mustahkamlovchi sud ishlarini olib borgan [6, 584–594-b.]. Konsert dasturlari uchun mukofot yig'ilishi tashkilot Ustavida nazarda tutilmagan va amalga oshirilmagan. 1904-yilda Rossiya teatr jamiyatini o'rniga (Sankt-Peterburg) dramatik va musiqiy yozuvchilar uyushmasi – Rossiyada mualliflik huquqlarini himoya qiluvchi ikkinchi tashkilot tuzildi.

1930-yilgacha ushbu tashkilotlar parallel ravishda ish olib borgan. 1930-yilda Moskva va Leningrad tashkilotlari Butun Rossiya dramaturglar va bastakorlar jamiyatiga qo'shilib, 1933-yildan Yozuvchilar uyushmasida mualliflik huquqini himoya qilish idorasi deb nomlana boshladi. 1938-yilda u Belorusiya, Ukraina, Kavkaz orti va Markaziy Osiyo tashkilotlari tarkibiga kirganligi sababli, u mualliflik huquqini himoya qilish bo'yicha Butun Ittifoq Direksiyasiga (VUOAP) aylandi. 1934-yilda SSSR Badiiy ijodkorlar uyushmasining mualliflik huquqini himoya qilish boshqarmasi (UOAP) tashkil etildi. VUOAPning vazifasi asarlarni nashr etish va omma oldida ijro etish paytida mualliflarning huquqlarini himoya qilish edi. Bundan tashqari, VUOAPga nashriyotlar va ko'ngilochar tadbirlardan SSSRning Adabiy, musiqiy va jurnalistika fondlariga badal yig'ish vazifasi yuklandi [7, 3–9-b.].

1973-yilda SSSRda VUOAP va UOAP asosida Butun ittifoq mualliflik agentligi (VAAP) tashkil etildi, uni yaratish bo'yicha taklif SSSR Vazirlar Kengashining 1973-yil 16-avgustdagi 588-sonli qarori bilan tasdiqlangan. VAAP asoschilari 13 ta tashkilot bo'lib, ular tarkibiga deyarli barcha mualliflarning ijodiy uyushmalari, ba'zi vazirliklar va idoralar kirgan. VAAP – bu 1973-yil 20-sentyabrda bo'lib o'tgan ta'sischi konferensiyasi jamoat tashkiloti edi. Ammo aslida bu tashkilot mualliflik

huquqini ta'minlash sohasidagi davlat organining funksiyalarini bajargan.

1980-yillarning oxirida intellektual mulk masalalari bo'yicha davlat va amaldagi qonunchilikdagi o'zgarishlar tufayli VAAPni o'zgartirish zarurati tug'ildi. 1991-yil 14-mayda SSSR Vazirlar Mahkamasining 242-sonli qarori bilan VAAPning ushbu tashkilotni SSSR Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar bo'yicha davlat agentligiga (GAASP) aylantirish to'g'risida taklifi qabul qilindi, unga mualliflik va turdosh huquq egalari huquqlari va qonuniy manfaatlari rioya etilishini ta'minlash maburiyati topshirildi. Keyinchalik, SSSRning tugatilishi munosabati bilan VAAP funksiyalarini bajaradigan tashkilotni yaratishga urinishlar qilindi. 1992-yil Rossiya Federatsiyasi Oliy Kengashi-ning 03.02.1992-yildagi 2275-1-sonli qarori bilan GAASP bekor qilindi va Butun Rossiya mualliflik huquqi bo'yicha agentligi (VAAP) jamoat birlashmasi shaklida tashkil etildi.

O'zbekistonda esa mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqaruvchi tashkilotlar nisbatan yangi hisoblanadi. "O'zbekiston mualliflar va ijrochilar gildiyasi" jamoat birlashmasi 2006-yil 20-dekabrda tashkil qilingan bo'lib hozirgi kunda faoliyat yuritayotgan boshqa shunday nodavlat notijorat tashkilotlarga nisbatan avvalroq tashkil etilgan.

Asarlardan foydalanishning yangi yuqori texnologik sohalarida mualliflik huquqini amalga oshirishning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklari tufayli, huquqlarni jamoaviy boshqarishning turli xil sxemalari tobora keng qo'llanilishi uchun asos bo'lmoqda. Shu tufayli asarlar va turdosh huquqlar obyektlaridan foydalanuvchi shaxslar ko'plab mualliflar va boshqa huquq egalari bilan shartnoma tuzish o'rniga, ularning manfaatlarini ifoda etuvchi va "mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish" deb nomlangan ixtisoslashgan tashkilot bilan shartnoma tuzish imkoniyatiga ega bo'lishadi [8]. Ko'pgina hollarda, bunday sxema mualliflarning foydalanuvchilar bilan to'g'ridan to'g'ri shartnomalar tuzish huquqlarini cheklamaydi, balki ularni mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni jamoaviy amalga oshirish imkoniyati bilan to'ldiradi. Ko'pincha "mualliflik huquqlari jamiyatlari" yoki "mualliflik huquqlari jamiyatlari" deb nomlanadigan jamoaviy boshqaruv tashkilotlari har bir mualliflik huquqi egasiga foydalanuvchilardan olingan mablag'larni yig'ishadi va

to'laydilar, buning natijasida huquq egalari ularga tegishli bo'lgan haqni olishiga, foydalanuvchilar esa o'z faoliyatini qonuniy ravishda amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Xo'sh, ushbu jamoatchilik boshqaruvi nima uchun kerak va u qanday tamoyillarga asoslaniishi kerak? Mualliflik huquqi to'g'risidagi qonun hujjatlari asar muallifiga asardan har qanday shaklda foydalanishning mutlaq huquqini beradi, ushbu huquqning ruxsat etilgan cheklanishlarini to'liq belgilaydi, asardan boshqalarga foydalanish huquqini beradi, shuningdek, shartnomani vosita deb atab, uni amalga oshirish mexanizmini ham belgilab beradi. Agar asar mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo'lsa, unda siz muallif yoki uning merosxo'rlari bilan shartnoma tuzish orqali undan foydalanish imkoniyatini olishingiz mumkin. Shunga o'xshash qoidalar turdosh huquqlar obyektlariga nisbatan ham qo'llaniladi [9].

Biroq, bunday sxemani amalda ko'p hollarda amalga oshirish mumkin emas. Bunday holatda, biz huquqiy jihatlarini emas, balki haqiqiy imkoniyat yo'qligini nazarda tutaymiz, ya'ni ba'zi tashkilotlar o'z faoliyatining xususiyatlariga ko'ra har bir foydalanilgan asar (ijro, fonogramma) muallifi (huquq egasi) bilan shartnoma tuzish olmaydi. Bunga sabab ushbu asarlarning juda ko'pligi va huquq egalari, o'z navbatida, buni jismonan hal qila olmaydilar, chunki ularning asarlaridan yoki turdosh huquqlar obyektlaridan ko'p sonli foydalanuvchilar foydalanadilar [10].

Muammoni hal qilish esa mualliflarning asarlaridan foydalanadigan shaxslar bilan munosabatlarga kirishishda bir vaqtning o'zida ko'p sonli huquq egalariining manfaatlarini himoya qiladigan ixtisoslashgan tashkilotlarni, ya'ni jamoaviy boshqaruv tashkilotlarini yaratish hisoblanadi. Jamoaviy boshqaruv mualliflik huquqi tizimida huquq egalariiga jamoaviy boshqaruv tashkiloti orqali o'z huquqlarini boshqarishni talab qiladigan yoki ruxsat beradigan imkoniyatdir [11]. Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni yakka tartibda boshqarish har doim ham realikka yaqin bo'lmasligi mumkin. Misol uchun, muallif, ijrochi yoki prodyuser, qo'shiqlardan foydalanganlik uchun litsenziya va haq olish masalasida muzokara o'tkazish uchun har bir radiostantsiyasiga murojaat qila olmaydi.

Boshqa tomondan, radiostantsiya uchun ham har bir qo'shiqdan foydalanish uchun har bir mu-

allif, ijrochi va prodyuserdan alohida ruxsat olish haqiqatdan yiroq. Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari har ikki tomon manfaati va huquq egalari uchun iqtisodiy mukofot huquqlarini rasmiylashtirishni yengillashtirishga xizmat qiladi [12].

Professional jamoaviy boshqaruv tashkilotlariga o'z huquqlarini boshqarish uchun ruxsat berish yoki mandat berish orqali mualliflar, ijrochilar, ishlab chiqaruvchilar va boshqa huquq egalari ushbu huquqlarni boshqarishni soddalashtirishi mumkin.

Mutlaq huquqlar va jamoaviy bitimlar jamoaviy boshqaruv uchun muqobil yechim taqdim eta olishi mumkin. Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari, ko'p hollarda, notijorat tashkilotlari; ularning huquqiy shakli xususiy yoki ommaviy bo'lishi mumkin.

Mualliflik huquqiga oid qonunchilik asar muallifiga asardan har qanday shaklda va har qanday tarzda to'liq foydalanish uchun mutlaq huquqlarni mustahkamlaydi hamda uning amalga oshirish mexanizmlarini va ushbu huquqlarning cheklanishi mumkin bo'lgan holatlarni belgilaydi. Mualliflik huquqlaridan boshqa shaxslar shartnoma orqali foydalanishi mumkin. Agar asar mualliflik huquqi bilan himoyalangan bo'lsa, muallif yoki uning huquqiy vorisi bilan shartnoma tuzish orqali undan foydalanish imkoniyatini ega bo'lish mumkin [13].

Biroq bunday sxemani ko'p hollarda amalda tatbiq etib bo'lmasligi mumkin. Bunda yuridik jihatdan emas, *de fakto* imkoniyat mavjud emasligi ko'zda tutilmoqda. Ba'zi tashkilotlar o'z faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari tufayli foydalanilgan yoki foydalanilishi mumkin bo'lgan har bir asarning muallifi bilan shartnoma tuzib chiqa olmaydi, chunki asarlar juda ko'p va ularning mualliflari ham turlicha. Bundan tashqari mualliflar ham o'zlarining asarlaridan foydalanuvchilar soni ko'p bo'lganligi uchun ularning har biri bilan shartnoma tuzib chiqa olmaydi. Bir paytning o'zida ko'plab mualliflik huquqi egalariining manfaatlarini ifodalovchi mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqaradigan maxsus tashkilotlarni tuzish mualliflik huquqi egalari hamda mualliflik huquqi obyektlaridan foydalanuvchilar o'rtasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan yuqorida qayd etilgan muammolarga yechim bo'la oladi [14].

Jamoaviy boshqaruvning mohiyati shundan iboratki, unda mulkiy huquqlarni jamoaviy bosh-

qarish bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar mualliflar va mualliflik huquqi egalari bilan shartnomalar tuzgan holda o'zlariga ushbu huquqlarni boshqarish majburiyatini oladilar. Shu bilan birga huquq egasining nomidan o'ziga vakolatlar asosida boshqa shaxslar, ya'ni asardan foydalanuvchilar bilan shartnomalar tuzish, huquq egalari to'lanadigan haqlarni yig'ish, taqsimlash va to'lash kabi vazifalarni bajaradi. Shuningdek, mualliflar va boshqa huquq egalari huquqlarini sudga himoya qiladi. Bunda jamoaviy boshqarishning xarakterli tomoni, bir vaqtning o'zida va ko'plab huquq egalari manfaatlarini ko'zlab umumiy shartlarda himoya qilinishi mumkinligini ta'kidlash lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tasdiqlagan 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan ustuvor vazifalarni hal etish O'zbekiston iqtisodiyotida institutsional islohotlarni chuqurlashtirish hamda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim uslubiy asos hisoblanadi, shuningdek, mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishga qaratilgan choralar mazmun-mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Harakatlar strategiyasida davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida erkinlashtirishni amalga oshirish mamlakatimiz ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy rivojlantirish istiqbolining asosiy yo'nalishi ekanligini har tomonlama asoslab berdi. Bu jarayonda nodavlat notijorat tashkilotlarining roli va o'рни o'sib boradi, ular davlat idoralari funksiyalarining bir qismini ixtiyoriy ravishda o'z zimmlariga oladilar. Bu funksiyalarni ular ma'muriy idora sifatida emas, jamoat birlashmasi sifatida amalga oshiradilar. Binobarin, bu funksiyalarni mohiyati ham, ularni amalga oshirish usullari ham o'zgaradi. "Mualliflik va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunning 45-moddasida mualliflik va turdosh huquqlarni boshqarish bo'yicha jamoat tashkilotlari vakolatlari belgilab qo'yilgan. Hozirgi vaqtda ko'plab dunyo mamlakatlarida bunday tashkilotlar ko'plab tuzilgan va samarali faoliyat yuritmoqda [15]. To'g'ri, mualliflik va turdosh huquqlar subyektlari o'z huquqlarini shaxsan yoki qonuniy vakillar orqali boshqarishlari mumkin. Biroq, bunda, birinchidan, ijodkor muallif o'z vaqtining bir qismini bunga ajratishga majbur bo'ladi, natijada ijodiy

faoliyatdan ancha chalg'iydi, ikkinchidan, ijodkor bu masalada ham zarur malaka, bilimlarga (xususan, shartnomalar tuzish, uning ijrosini nazorat qilish, asarlar va ijrolardan foydalanuvchilarni kuzatib borish bo'yicha) ega bo'lavermaydi va natijada bundan kutilgan natija har doim ko'ngildagidek bo'lavermaydi.

Jamoaviy boshqaruvning mohiyati shundaki, unda ishtirok etgan tashkilotlar mualliflar va boshqa huquq egalari bilan shartnomalar tuzadilar, ushbu huquqlarni boshqarish bo'yicha majburiyatlarni o'z zimmlariga oladilar; huquq egalari, jamoaviy boshqaruv tashkilotlari tomonidan berilgan vakolatlar asosida o'z nomidan asarlar (mualliylik va turdosh huquqlar obyektlari) dan foydalanadigan shaxslar bilan shartnomalar tuzadi; mualliflik huquqi egalari to'lovlarni yig'ish, tarqatish va to'lash; sudga mualliflar va boshqa huquq egalari huquqlarini himoya qilish vazifalarini, shuningdek, ba'zi tashkilotlar o'z a'zolarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash funksiyalarini ham bajaradilar [16].

Mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish instituti tufayli mualliflik huquqlari individual asosda amalga oshirilishi mumkin bo'lmagan yoki qiyin bo'lgan mutlaq mulk huquqlarini amalga oshirish mumkin. Aynan mazkur institutning samarali faoliyat ko'rsatishi O'zbekistonning mualliflik huquqi sohasida imzolagan shartnomalari doirasidagi majburiyatlarini bajarish imkoniyatini oshirishda muhim o'rin tutadi.

Ushbu tashkilotning maqsadi va vazifalari muallif va ijrochilarning huquq va manfaatlarini har xil tadbir hamda loyihalar o'tkazish orqali himoya qilish va qo'llab-quvvatlash ekanligi uning ustavi bilan belgilab qo'yilgan.

Ushbu sohada qonunchilik hujjatlarini tahlil qilish va ularni qo'llash amaliyoti mualliflarning mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqarish murakkab tizim degan fikrga qo'shilishga imkon beradi. Mualliflarning mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqarish mualliflar (boshqa mualliflik huquqi egalari) o'z huquqlarini mustaqil ravishda amalga oshira olmasligi, himoya qila olmasligi va quyidagilarni o'z ichiga olgan hollarda qo'llaniladi:

– mualliflar (boshqa mualliflik huquqi egalari) tomonidan ularning asarlarini turli foydalanuvchilar tomonidan ekspluatatsiya qilinishi shartlari bo'yicha muzokara o'tkazish huquqlarining ushbu

maqsadlar uchun maxsus yaratilgan tashkilotlarga o'tkazilishi;

- huquqlari boshqaruvga o'tgan asarlardan foydalanishni nazorat qilish;

- mualliflar (boshqa mualliflik huquqi egalari) uchun haq to'lash va ular o'rtasida yig'ilgan haqni taqsimlash;

- mualliflar (boshqa mualliflik huquqi egalari) ning huquqlarini himoya qilish bo'yicha choralar ko'rish.

Mualliflarning mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqarish tizimi maxsus yaratilgan tashkilotlar tomonidan boshqa funksiyalarning bajarilishini ham nazarda tutishi mumkin. Bundan tashqari, ular to'g'ridan to'g'ri milliy qonunchilikning o'ziga xos xususiyatlariga, ma'lum bir davlatning siyosiy tizimiga, uning iqtisodiy tizimiga, mualliflik huquqlarini himoya qilish tizimidagi mualliflarning mulkiy huquqlarini boshqarish tashkilotlarining roliga va boshqalarga bog'liq. Xuddi shu omillar ma'lum bir davlat mualliflarining mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqarish tizimining boshqa xususiyatlarini belgilaydi: mualliflarning huquqlarini boshqarish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun asoslar, tegishli tashkilotlarning tashkiliy-huquqiy shakllari, mualliflar (boshqa mualliflik huquqi egalari)ga haq to'lash o'tkazish uchun asoslar va boshqalar.

Ayrim davlatlarda mualliflarning mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqarish faoliyati nafaqat yuqorida aytib o'tilgan xususiyatlar bilan tavsiflanadi. U o'tgan yarim yil ichida ushbu sohada jahon amaliyoti tomonidan ishlab chiqilgan yagona tamoyillarga asoslangan va tashkil etilgan. Ushbu tamoyillar orasida quyidagilar mavjud:

- 1) maxsus tuzilgan tashkilotlarga o'z egalari tomonidan shartnoma asosida yoki qonun normalariga muvofiq mualliflik huquqini boshqarish vakolatini berish;

- 2) qoida tariqasida mualliflarning mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqarish bo'yicha tashkilotlar faoliyatining notijorat xarakteri;

- 3) boshqaruvga topshirilgan asarlardan, qoida tariqasida, barcha potentsial foydalanuvchilar uchun bir xil bo'lgan shartlarda foydalanish huquqini berish;

- 4) jamoaviy asosda mualliflarning mulkiy huquqlarini amalga oshiradigan va himoya qiladigan tashkilotlar faoliyatini maxsus qonunchilik bilan tartibga solish;

- 5) Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning faoliyatiga nisbatan raqobat to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan cheklashlar qo'llanilmaydi. Huquq egalariining turli huquqlari va turli toifalari bo'yicha alohida tashkilotlarni yoki bir toifadagi huquq egalariining manfaatlarini ko'zlab turli huquqlarni boshqaruvchi tashkilotlarni yoxud turli toifadagi huquq egalariining manfaatlarini ko'zlab, huquqlarning bir turini boshqaruvchi tashkilotlarni tuzishga yo'l qo'yiladi.

Ehtimol, mualliflik huquqi yo'nalishida rivojlanayotgan davlatlarning mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqarish institutidan ko'ra munozarali mavzu mavjud bo'lmasa kerak. Sobiq Sovet davlati yetakchi mamlakatlarining ushbu sohada faol hamkorlik qilishi, Jahon savdosi doirasida xalqaro majburiyatlar va rejalarni hisobga olgan holda huquqiy tartibga solishning umumiy parametrlarini yaratish istagi vaziyatning o'ziga xosligi bilan ajralib turadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-maydagi PQ-1536-son qarori [8] bilan tuzilgan yuqoridagi ikki davlat boshqaruvi organi negizida Intellectual mulk agentligini tashkil etildi. Ushbu davrdan boshlab bu kabi vazifalar mualliflik haqlari (gonorar)ni yig'ish va taqsimlash bilan xususiy turdagi tashkilotlar faoliyat yuritishiga yo'l ochildi. Xususan, mualliflik huquqi bo'yicha mutaxassis B.Toshev ham "respublikamizda mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruvchi tashkilotlarni tuzish zarurati mavjud" degan fikrlarini ilgari surgan.

Ushbu davrdan boshlab turli davrlarda mamlakatimizda "Mualliflar va ijrochilar gildiyasi", "Artmadad" jamg'armasi, "O'zbekiston huquq egalari palatasi" kabi turli mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar faoliyat yuritgan. Biroq, bugunga kelib jamoat birlashmalari turli sabablarga ko'ra o'z faoliyatini to'xtatgan.

Bundan tashqari, 2010-yil 21-dekabrda tuzilgan O'zbekiston huquq egalari palatasi mualliflarning, ijrochilarning, fonogramma tayyorlovchilarning va boshqa huquq egalariining mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqarish va himoya qilish bilan shug'ullanib kelmoqda. So'ngi yillarda yurtimizda sohaga e'tiborning ancha kuchayganligini 2019-yildan hozirgi paytgacha 4 ta mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruvchi nodavlat notijorat tashkilotlari tuzilganligidan

ko'rish mumkin. Xususan, 2019-yilda 3ta tashkilot O'zbekiston mualliflik va turdosh huquq egalari jamoat birlashmasi, Mualliflarning mulkiy huquqlarini himoya qiluvchi nodavlat notijorat tashkiloti, O'zbekiston Respublikasi mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilish jamiyati nodavlat notijorat tashkilot sifatida adliya vazirligidan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

O'zbekiston mualliflik va turdosh huquq egalari jamoat birlashmasi tashkilot a'zolari bo'lgan fan, adabiyot va madaniyat asarlari mualliflari, fonogrammalar ijrochilari, ishlab chiqaruvchilari hamda boshqa mualliflik va turdosh huquqlar sohiblarining mulkiy huquqlarini amalga oshirish hamda himoya qilish kabi maqsad va vazifalarni o'z oldiga qo'ygan.

Mualliflarning mulkiy huquqlarini himoya qiluvchi nodavlat notijorat tashkilotining maqsad va vazifalari fan, adabiyot va madaniyat asarlari mualliflari, fonogrammalar ijrochilari, ishlab chiqaruvchilari va boshqa mualliflik va turdosh huquqlar sohiblarining mulkiy huquqlarini amalga oshirish va himoya qilish ularning O'zbekiston Respublikasi hududidagi mualliflik va turdosh huquqlarini amalga oshirish, ta'minlash hamda ularni jamoaviy boshqarishga ko'maklashishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilish jamiyati ustavida tashkilot a'zolari bo'lgan fan, adabiyot va madaniyat asarlari mualliflari, fonogrammalar ijrochilari, ishlab chiqaruvchilari va boshqa mualliflik va turdosh huquqlar sohiblarining mulkiy huquqlarini amalga oshirish hamda himoya qilish va boshqalar qayd etilgan.

Ushbu mavzu doirasida bir qator prinsipial holatlar vujudga keladi. Jamoa boshqaruvi sohasida rivojlanayotgan munosabatlar davlat yoki xususiy huquq normalariga bo'ysunadimi? Bir qarashda, bu o'quv jarayonidagi savolga o'xshaydi. Professor B.M. Gongalo [9] quyidagilarni ta'kidlaydi: "rasmiy mantiq nuqtayi nazaridan, biron-bir narsani tasniflab, keyin bir narsani boshqasida topib bo'lmaydi. Agar biz huquqni xususiy va ommaviy deb ajratadigan bo'lsak, shubhasiz, biz ommaviyda xususiyni va xususiyyda ommaviyni ko'rsata olmasdik". Biroq, differentsiatsiya maqsad emas, balki aniq qo'llanma, qarorlarning amaliy samaradorligi mezonidir.

Shuningdek, 2020-yilning 26-may kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madani-

yat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6000-son Farmoni qabul qilindi.

Farmonda, jumladan, madaniyat va san'at sohasi vakillarining San'atkor, ijodkor va ijrochilarining mualliflik huquqlarini himoya qilish palatasini (keyingi o'rinlarda — Palata) tashkil etish to'g'risidagi tashabbuslari davlat rahbari tomonidan qo'llab-quvvatlandi va shunga asosan mualliflarning mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqaruvchi yana bir nodavlat notijorat tashkiloti tashkil etildi.

Madaniyat vazirligi Palata faoliyatining dastlabki bosqichlarida uni qo'llab-quvvatlash uchun Madaniyat vazirligi huzuridagi Madaniyat va san'atni rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan 1 mlrd so'm ajratilishini ta'minlashi lozimligi hamda Bosh vazirining o'rinbosari va madaniyat vaziri Palata hamda mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaradigan boshqa tashkilotlar faoliyatini tashkil etishga har tomonlama ko'maklashishi ko'rsatib o'tildi.

Ushbu sohada izlanish olib borgan G. Xudayberdiyevaning fikriga qayd etib o'tganidek [9], mualliflik huquqi va turdosh huquqlar sohasida mamlakatimizda jiddiy islohotlar amalga oshirilmoqda, uning qonunchilik asoslari kuchaytirilmoqda.

Xususan, bugungi kunda mualliflik va turdosh huquqlarga oid xalqaro-huquqiy hujjatlar asosida O'zbekiston Respublikasi zimmasiga olgan majburiyatlarini bajarish orqali mamlakatimizning xalqaro imidjini mustahkamlash, shu bilan birga, ijrochilarning huquqlarini ro'yobga chiqarish va mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda samarali boshqarish tizimini yanada takomillashtirish kun tartibiga chiqdi.

Mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqarish institutining huquqiy asoslariga oid masalalar amaldagi qonunchilikda belgilangan bo'lsa-da, vaqt o'tgani sari takomillashtirilib borilmoqda va bugungi kunda ham ushbu jarayon yakunlanmagan [10].

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonun, "Adabiyot va san'at asarlaridan foydalanlikning ayrim turlari uchun mualliflik haqining eng kam stavkalari to'g'risida"gi Vazirlar Mahkamasining qarori va boshqa hujjatlar bilan tartibga solinib kelinmoqda.

Umuman olganda, mualliflarning va turdosh huquq egalari mulkiy huquqlarini jamoaviy boshqarish instituti tarixan qisqa davr ichida katta yo'lni bosib o'tdi [11, 1132–1135-b.].

Bugungi kunda dunyoda intellektual mulkning iqtisodiyotga ta'siri ortib borishi bilan mualliflarning huquqlarini samarali boshqarish va ularning qonuniy manfaatlarini himoya

qilish, shuningdek, sohaga oid qonunchilikdagi bo'shliqlarni to'ldirish har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston sharoitida dunyoning boshqa davlatlari nisbatan uzoq muddat bosib o'tgan yo'lni xorijiy davlatlarning tarixiy tajribasidan kelib chiqqan holda tezroq ushbu institutni rivojlantirish uning shakllanish tarixini o'rganish zarur.

REFERENCES

1. Morgunova ye. Upravlenie pravami avtorov na kollektivnoy osnove // Intellektualnaya sobstvennost. 1997, No 5-6, pp. 39–42.
2. International Confederation of Societies of Authors and Composers (CISAC), As Long as There Are Authors (International Confederation of Societies of Authors and Composers, 1996), 64.
3. Gavrilov E.P. Kommentariy k Zakonu ob avtorskom prave i smejnyx pravax. M., 1996, pp. 178–179.
4. M. Ficsor, Collective Management of Copyright and Related Rights (World Intellectual Property Organization, 2002), at 99–106.
5. Yakubova I., Satvaldieva Y. Comparative legal analysis civil-law protection of honor, dignity and business reputation in the civil legislation of Uzbekistan and Japan // European Journal of Molecular & Clinical Medicine. 2020, T. 7, No. 2, pp. 584–594.
6. The French law on authors' rights (the civil law version of copyright) is actually known as the Code of Literary and Artistic Property, Law No. 92-597 of 1 Jul. 1992, as amended by Laws No. 94–361 of 10 May 1994, and 95–4 of 3 Jan. 1995.
7. Voronkova M.A. Gavrilov E.P. Oxrana avtorskix prav v SSSR. M., 1974, pp. 3–9.
8. Nasriev I.I. Muallifning shaxsiy huquqlarini himoyalash. Tashkent, Mehnat, 2003, p.58.
9. Toshev B.N. Mualliflik huquqi. Darslik. Tashkent, 2010, pp.110.
10. Law of the Republic of Uzbekistan "on copyright and related rights". 2006 // Law of the Republic of Uzbekistan "On Copyright and Related Rights". 2006.
11. The biography of Firmin Ge'mier may be found online: <www.answers.com/topic/firmin-ge-mier> (last visited: 17 Jan. 2010).
12. Leanovich, E.B. 'Problems of legal regulation of Internet relations with a foreign element'. Internet resource: <http://www.evolution.info>
13. Stanieri A., Zeleznikow J., Gawler M. and Lewis B, 1999 A hybrid-neutral approach to automation of legal reasoning in the discretionary domain of family law in Australia, Artificial intelligence and law,7(2-3).
14. Brams, S.J. and Taylor, A.D. (1996) Fair division from cake cutting to dispute resolution. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Rustambekov, Islambek, Uzbekistan: The New – and First – International Commercial Arbitration Law (June 22, 2021). ICC Dispute Resolution Bulletin, Issue 2, 2021. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3872373/>.
16. B Mohinur, arbitration and litigation in the uae: advantages of arbitration in comparison to litigation // yurist axborotnomasi, 2020.
17. <www.cisac.org> (last visited: 8 Feb. 2010).
18. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2011-y., 22-23-son, 227-modda; 2016-y., 45-son, 520-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.03.2018-y., 06/18/5329/0846-son
19. Xudayberdieva G.A. Turdosh huquqlarni fuqarolik-huquqiy muhofaza qilish muammolari. Tashkent, 2006.
20. O. Okyulov. Legal status of intellectual property. Author's abstract of the dissertation of doc. Yur. Sciences. Tashkent, TGYI, 2000, p. 328. // O. Okyulov. Legal status of intellectual property. Author's abstract of the dissertation of doc. Yur. Sciences. Tashkent, TGYI, 2000.
21. Yakubova I., Yakubov A. Problems Of Copyright Protection: Plagiarism And Piracy On The Internet // Turkish Journal of Computer and Mathematics Education Vol.12, No. 4 (2021), pp. 1132–1135.